

prominente negentiende-eeuwse figuren die als het ware van bovenaf de Vlaamse Beweging hebben gestuurd. De literaire genootschappen blijven echter grotendeels onontgonnen terrein.

Hans Vanacker

PAUL VAN DE WOESTIJNE & HUGO NOTTEBOOM, *Een dichter bij ons. Karel Lodewijk Ledeganck (1805-1847)*, Eeklo, 1997, 288 p.

In *Wetenschappelijke Tijdingen*, LVI, n°4, 1997, pp. 227-243 publiceerde Marcel de Smedt een artikel over het leven en het werk van Ledeganck. De Smedt heeft vooral aandacht voor het literaire werk.

Daar was laatst een meisje loos Harde lyriek van Jacques Hamelink

In 1676 vond in de Middellandse zee nabij Sicilië driemaal een zeetreffen plaats tussen de Franse vloot en de Republiek der Nederlanden. Tijdens de tweede zeeslag verloor admiraal Michiel Adriaansz. De Ruyter het leven. In de bundel *Zeegezag inclusief Gesternten van Frederik de Zeeman* van de dichter Jacques Hamelink wordt deze gebeurtenis als volgt gememoreerd.

Straat van Messina

*Hij stond op het zonnedeek
en ds. Jan Snoep die zo vrij was
geweest de Vloot te noemen een
Ecclesia Porcorum was nergens.*

*Met gespreide vingers
doe ik je voor: de van weers
kanten vier eskaders doorzeilden
elkaar schietend, tussen*

*de eilanden Stromboli
en Salino, hij staand op
het zonnedeek vanaf vier uur
in de namiddag tot schroot*

*zijn linkervoet wegnam en
het bot van zijn rechterbeen
verbrijzelde, op het zonnedeek,
in zicht van de Etna jochie.*

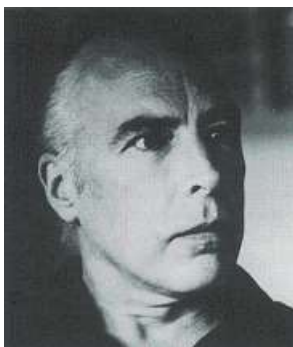
Het gedicht 'Straat van Messina' maakt deel uit van 'Armlastige zeespraak', de tweede afdeling van de bundel, waarin wordt verhaald over gebeurtenissen uit de Nederlandse zeegeschiedenis van de zeventiende tot en met de negentiende eeuw.

Hier en elders in deze bundel gaat Hamelink er vanuit, dat de lezer in het bezit is van nogal wat zeewaardige kennis. Want zonder die kennis komen de gedichten maar moeilijk tot leven.

Zo dient men te weten, dat de genoemde ds. Jan Snoep uit 'Straat van Messina', van 1661 tot 1662 predikant is geweest op De Ruyter's vloot in de Middellandse zee. De dominee hekelde bij herhaling de losbandigheid van het scheepsvolk. 'De drijvende Kerk leek meer op een Ecclesia Porcorum, - een Zwijnenkerk - dan op de Gade van Christus', schreef hij later. Het scheepsvolk had meer belangstelling voor 'Venus en Bacchus'.

Na twee jaar gaat de predikant aan wal. De godvrezende admiraal blijft op zee. Vijftien jaar later raakt De Ruyter dodelijk gewond tijdens de zeeslag met de Fransen, wordt aan land gebracht en sterft in den vreemde. En inderdaad, de predikant 'was nergens'.

Ook in de vierde en vijfde afdeling van de bundel, 'Zeehystoriaal' en 'Scheepskroon', spelen de grote en kleine helden uit de zeevaart de hoofdrol: de uit Rotterdam afkomstige Witte

Jacques Hamelink (°1939).

de With, roemrucht opperbevelhebber van de vloot der Republiek, Olivier van Noort, die als eerste Nederlander de reis om de wereld maakt, Willem Barentsz en Jacob van Heemskerck op weg naar Nova Zembla, Heemskerck ook die later bij Gibraltar de Spaanse Armada verslaat en in die slag het leven laat, Jan Pietsz. Coen, Pieter Heyn en zijn Zilvervloot, Johan Maurits van Nassau, die in het Recief, een strategisch stukje kustgebied van het huidige Brazilië, slag levert met de Portugezen en aldaar Mauritsstad vestigt, Houtman en De Keyzer die de weg openen naar het latere Nederlands-Indië, enzovoort, enzovoort.

Binnen de afdelingen zijn de gedichten veelal gegroepeerd rond diverse wapenfeiten: schermutselingen met kapers, de verdediging van het octrooigebied van de Westindische en de Oostindische Compagnie en de zeeslagen met de Portugezen, de Spanjaarden, de Engelsen, de Fransen en de Zweden.

De zevende afdeling van de bundel, genaamd 'Sprookje van de prins', is geheel gewijd aan vader en zoon Le Maire. Voor deze historische figuren blijkt Hamelink bijzonder veel belangstelling te hebben. Van afkomst zijn zij Zuid-Nederlanders, woonachtig te Amsterdam.

Vader Isaïc le Maire, ooit groot aandeelhouder van de Verenigde Oostindische Compagnie, zoekt een weg via de West om buiten het octrooi van de VOC naar Indië te varen. Met behulp van enkele kooplieden uit Hoorn rust hij daartoe twee schepen uit, de 'Eendracht' en de 'Hoorn', en stuurt zijn zoon Jacob met de-

ze schepen de woelige baren op, om ten zuiden van Straat Magelhaes een doorgang te zoeken naar de Zuidzee. Dat lukt wonderwel. Straat Le Maire en Kaap Hoorn danken hun naam aan deze expeditie.

Het is kenmerkend voor de bundel dat Hamelink deze gebeurtenissen plaatst binnen een literaire heilsgeschiedenis, die zijn aanvang neemt met de goddelijke creatie van de vleesgeworden mens en voorlopig uitmondt in hetgeen de dichter boekstaaft. Want uit de ‘gesternten’ blijkt, dat ook de wederwaardigheden van de Hollandse zeevaart in belangrijke mate zijn voorbestemd.

Veel gedichten uit deze allesbehalve zuinige bundel wekken, zoals gezegd, de indruk alsof de dichter met een zekere graagte de lezer op een forse informatie-achterstand zet. Soms levert een louter globale lezing van het gedicht al problemen op. Bij Hamelink zingen de woorden zich niet zozeer los van hun betekenis, veeleer zijn zij daar dringend naar op zoek.

Dat hangt nauw samen met de opzet die Hamelink gekozen heeft voor het gehele project ‘zeegezang’. De teksten maken immers duidelijk dat zij geschreven zijn door een tijdgenoot, die als een soort verslaggever ter plekke is en geen concessies wenst te doen ten aanzien van die gegevens die drie eeuwen later wellicht enige toelichting behoeven.

In zekere zin kan men dat opvatten als een dichterlijke-strategische keuze: op deze wijze wordt de lezer deelgenoot van de dichter in zijn gevecht met het materiaal.

De dichterlijke verslaggever, de ‘ik’ uit de gedichten, luistert doorgaans naar de naam Frederik de Zeeman en vormt welbeschouwd de centrale figuur van de bundel. Het is de ‘musicijn’ uit de proloog, een buitengewoon erudiete, calvinistisch georiënteerde, bijzonder welbespraakte dichter, een zeventiende-eeuwer, van huis uit. Deze dichter verwijst net zo gemakkelijk naar de zanger Orpheus, die deel uitmaakte van de bemanning van de Argo, het mythische schip der schepen met zijn heldhaftige Argonauten, als naar een collega uit de twintigste eeuw, naar ‘de op zee gebleven scheepsmakker Paul van Ostaijen, lichtmatroos met een harmonica’. Alle drie worden zij in deze bundel beschouwd als kaartmakers van een even imaginaire als ‘werkelijke’ werkelijkheid.

Zo nu en dan verraadt deze getuige-verslaggever een kritische distantie tot de gebeurtenissen, die bijzonder modern aandoet. Dat is bijvoorbeeld het geval, waar verhaald wordt hoe de Lage Landers een dominante rol speelden bij de slavenhandel in de achttiende eeuw. De Hollanders hebben immers een flinke bijdrage geleverd aan het deporteren van duizenden en duizenden ‘Chaldeeërs’ uit de Afrikaanse binnenlanden bij Ivoorkust via Curaçao naar Noord-Amerika.

In het gedicht ‘Peintures des Indes’ verwijst Hamelink naar een roemrucht geschrift uit de achttiende eeuw over deze kwestie getiteld *Staatkundig-Godgeleerd Onderzoekschrift over de Slavernij, Als Niet-strijdig tegen de Christelijke Vrijheid* geschreven door een dominee die luisterde naar de fraaie naam Jacobus Elisa Joannes Capiteyn. Deze Capiteyn was een ‘Moor’, van oorsprong een negerslaaf, die op elfjarige leeftijd gekocht was door de slavenhandelaar Steenhart, die hem vervolgens doorverkocht aan een hoge beampte van de compagnie, een zekere Van Gogh. Het moet een bijzonder schrandere slaafje geweest zijn, want Van Gogh nam hem uiteindelijk mee naar Nederland en stuurde hem naar Leiden, alwaar hij theologie mocht studeren om ‘als Moor uyt Africa’ én als predikant de slavernij te propageren. Op deze wijze konden de Hollandse calvinisten met een gerust geweten hun praktijken

voortzetten. Ds. Capiteyn was in zijn tijd bijzonder populair en zijn portret hing in vele huiskamers. Niet zonder een sarcastisch woordspelletje richting de West-Indische Compagnie, schrijft de dichter:

Peinture des indes

*Zou mij de Wereldwijd Ignobele
Compagnie nog van verre niets
hebben om groot op te gaan?
Eer ze naar de verdommenis ging
exporteerde ze (slavenkapitein*

*Steenhart's ex-relatiegeschenk
aan een hoog bediende van haar)
de eerste zwarte domenie, die
in zijn bargoens haar Heregod
heeft overgezet als Jancómpou.*

Naast de afdelingen waarin verwezen wordt naar feitelijke gebeurtenissen, zijn er tenminste twee afdelingen, waarin Frederik de Zeeman een

min of meer ‘autonome’ proeve geeft van zijn dichterschap, zij het, dat ook deze gedichten zijn ingebed in de historische context van de geschiedenis van de zeevaart. Het zijn de afdelingen ‘De zangwijsjes van Frederik’ (afdeling III) en ‘Frederiks favoriete zeeballaden’ (afdeling VI). In deze afdelingen vindt men enkele hoogtepunten van deze fenomenale bundel, ‘harde lyriek’, om het met de woorden van de dichter zelf te zeggen.

In ‘Laatst gestolen papier van Frederik’, het laatste gedicht van de bundel geeft de dichter commentaar op de positie van zijn schrijverschap en plaatst dit onderwerp in een eigenaardige context: de bekeringsdrang van de Hollandse calvinisten.

In tegenstelling tot het rooms-katholicisme, dat door de Spanjaarden en de Portugezen in de tijd van de grote zeevaart over de gehele wereld verspreid werd, is het calvinisme als exportproduct nooit bijzonder succesvol geweest. Op het huidige Sri Lanka, bijvoorbeeld, hebben de Hollanders met grote geloofsijver geprobeerd het protestantisme ingang te doen vinden bij de plaatselijke bevolking, dat oorspronkelijk bestond uit hindoes en boeddhisten. Dat mislukte, terwijl de Portugezen op hun Taprobane, zoals zij het eiland noemden, het wel klaar speelden een levendige rooms-katholieke geloofsgemeenschap te vestigen, tot zij door de Hollanders verdreven werden en het eiland de naam Ceylon kreeg.

In het laatste gedicht uit de bundel identificeert Frederik de Zeeman zich als een gedreven anachronist met de calvinistische zendelingen op Ceylon/Taprobane. Het gedicht ademt de polemische toon van een dichter, een ‘solist’, die zich miskend voelt in zijn land maar niet van plan is, enige concessies te doen aan het trendvolgende publiek.

*En vraag je me nu, in Patria, waar de solist
verachtelijk wordt afgeschilderd als een grof
aan lager wal geraakt kwaker, te komen staan
zingen op het podium van Poetry International,
dus voor de toren van Babel, met een microfoon*

*voor de stem, van Sion? Ahoy rederij uit de stad
van Witte, hoor je mij? Zingen zal ik en licht
de hindoekinderen van Taprobane bereiken maar
nooit met behulp van een apparaat tussen hen
en mijn mond. En ook dat, bij de god!, is gloria.*

Wie het werk van Hamelink vanaf *De eeuwige dag* en *Het plantaardig bewind*, begin jaren zestig, heeft gevolgd, ontkomt niet aan de indruk, dat Hamelinks centrale thematiek te maken heeft met het elementaire gevecht tussen mens en natuur. Hamelink is een schrijver die bijzonder geïnteresseerd is in wat de mens voortbrengt in zijn conflict met de natuurlijke elementen, met het water, het vuur, met lucht en aarde.

Zo is in zijn vroege ‘archeologische’ poëzie het element ‘aarde’ sterk vertegenwoordigd. De vrij recente bundel *Boheems glas* wordt beheerst door de elementen ‘aarde’ en ‘vuur’. In *Zeegezang inclusief Gesternten van Frederik de Zeeman*, - het mag inmiddels duidelijk zijn -, richt Hamelink zich op de menselijke verovering van het oneigenlijke domein van het grote water. Als de mens het domein verlaat dat hem van hogerhand is toegemeten, ontstaat er veel gedenkwaardigs: een toren van Babel. Het is een centraal motief in het werk van Hamelink dat al sterk

aanwezig was in ‘Een opgehouden onweer’, het eerste verhaal uit *Het plantaardig bewind* (1964), waarmee hij als schrijver debuteerde. In zijn latere werk spreekt daarbij een sterke neiging uiteenlopende gegevens in een bovenhistorisch mythisch verband te plaatsen binnen een historisch georiënteerd klassiek-christelijk wereldbeeld.

De mythe van het schip de Argo met aan boord de dichter Orpheus vormt uiteindelijk het begin en het eind van Hamelinks *Zeegezang*. In het mythische verhaal werd het schip naderhand door de kunstzinnige Pallas Athene aan de sterrenhemel geplaatst, waar het schittert als een der fraaiste en grootste sterrenbeelden aan de zuidelijke hemel. Onder die hemel heeft de poëzie van Hamelink een even indrukwekkende als ongekennde glans gekregen.

Kees van Domselaar

JACQUES HAMELINK, *Zeegezang inclusief Gesternten van Frederik de Zeeman. Gedichten*, Uitgeverij Querido, Amsterdam, 1997, 184 p.

Een dissident in de Jordaan Duizend sonnetten van Jan Kal

‘Klinkklare feiten maak ik openbaar’ schrijft Jan Kal in zijn *Steeds hetzelfde liedje*, één van de sonnetten gewijd aan het Fonds van de Letteren, een instelling die op aanvraag aan auteurs een werkbeurs kan verlenen. Een